

PAPER DETAILS

TITLE: Halil Inalcik, Halil Inalcik'in Merceginde Osmanli

AUTHORS: Ali Can Tekinay

PAGES: 417-420

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394972>

Halil İnalçık, Halil İnalçık'ın Merceğinden Osmanlı, İstanbul: Profil Kitap, 2017, 9789759969264, 136 s.

Ali Can Tekinay*

Kitabın yazarı sadece tarih alanındaki çalışmalarla sınırlı kalmayarak eğitim, sosyoloji, iktisat, kültür vb. birçok alanda farklı eserlere imza atmış olan ve kendisine ülkemiz içerisinde tarihçilerin kutbu sıfatı verilen Prof. Dr. Halil İnalçık'tır. İnalçık'ın incelemeye alacağımız eseri, kendisinin bugüne kadar yapmış olduğu konferans ve söyleşilerden oluşmaktadır.

Eser on üç bölüm üzerine inşa edilmiştir: “1. Osmanlı Tarihi En Çok Saptırılmış Tek Yanlı Yorumlanmış Tarihtir”, “2. Bir Türkmen Boyu Olarak Osmanlılar”, “3. Kayı Soyu Teorisi Siyasi Bir İddia”, “4. Bursa'nın Gerçek Fatihi, Bir İmparatorluğun Atası: Osman Bey”, “5. 27 Temmuz 1302: Osmanlı Devleti'nin Gerçek Anlamda Kuruluş Hikâyesi”, “6. Osmanlı İstatistik Sistemi Üzerine”, “7. Kanun-i Osmani Olmasaydı Osmanlı İmparatorluğu Var Olamazdı”, “8. Batılılaşma Tarihimizin İlk Aktörü: Kâtip Çelebi”, “9. Bana Arşivi Verin, Osmanlı İmparatorluğu'nu Yeniden kurayım!”, “10. Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu Konuşması”, “11. Osmanlı'da En Güvenilir Toplumsal Örgüt: Vakıf”, “12. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünü Değerlendirme Etkinlikleri İçin Tasarılar”, “13. Osmanlı Yemek Kültürü Üzerine”.

Birinci bölümde Halil İnalçık'ın İlber Ortaylı ile yaptığı söyleşiye yer verilmekte. Burada karşımıza pek çok terim çıkmaktadır. Patrimonyal, nöker, yoldaş, istimalet, il bunlardan bazılarıdır. İnalçık genel olarak anlattıklarıyla Osmanlı Devleti'nin 1288-1302 arasını detaylıca işlemiş ve dönem için yapılan subjektif yorumları bizim önümüze sunmuştur. Rüya hadisesi, Osmanlıların ilk zamanlarda İlhanlılara bağlı olmaları, Karacahisar fethiyle 1299 olaylarının karıştırılması

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, alicantekinay@gmail.com, orcid.org/0000-0002-0257-6172

vb (s. 12, 13, 16). Yalnız Anadolu'daki 13. yüzyıl sonu mevcut siyasi karmaşalar hakkında verilen bilgileri okurken bunun yanında İlhanlıların da işin içinde olduğunu görünce anlatılanların daha iyi anlaşılabilmesi için İlhanlılar hakkında bilgi sahibi olmak faydalı olacaktır.

“Bir Türkmen Boyu Olarak Osmanlılar”, başlığıyla ele alınan ikinci bölümde soru-cevap şeklinde bir anlatım mevcut. Bu anlatım tarzının benimsenmesi okuyucunun kitabı okurken sohbet havasına girmesini kaçınılmaz kılmıştır. İncalcık'ın birçok tarihçinin aksine bilinen doğruları yanı sıra sevk eden söylemleri dikkat çekiyor. Osman Gazi'nin kanun yapması, kuruluş yıllarındaki rüya hadisesi ve Osmanlıların soyunun Kayı boyuna bağlanması bu bakış açısı içerisinde verilen güzel ve çarpıcı örnekler arasında yer alıyor (s. 23, 24, 25).

Bir sonraki kısım da yine ikinci bölüme benzer nitelikte soru-cevap biçiminde sohbet havasında işleniyor. Osmanlı Devleti'nin 1302 yılında Yalova'da kurulduğunu öne süren ve bunu *Kuruluş, Devlet-i Aliyye* kitaplarında ele alan İncalcık bu söylemini bir kez daha nedenleriyle birlikte dile getiriyor. Yazarın anılan dönemde kaleme alınan yerli-yabancı tüm kaynakları inceleyip 1302 Bapheus zaferinin ayrıntılarını çağdaş Bizanslı tarihçi Pachymeres'den alması tezinin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. “*Rum, Sırp gençler Batı ülkelerinde üniversitelerinde okumuşlar, Fransız Devrimi'nin milletlerin self-determination prensibini benimsemişler. Bir ulusalcı enteliyansıya ortaya çıkmıştır. Paris'te, Viyana'da, Odessa'da Rumen, Bulgar, Sırp komitelerinin kendilerinin hür, bağımsız bir devlete sahip olması, Osmanlı boyunduruğundan kurtulma ideolojisini özümseyip, halklarını bu doğrultuda harekete geçirmek üzere ihtilal komiteleri kurup halkı tahrik ve tehditle isyanlar çıkarmışlardır.*” 19. yüzyılda çıkan Balkan isyanlarının nedenlerini yukarıda alıntısını yaptığımız kısa bir paragrafta Halil Bey'in paylaştıklarıyla rahatça kavrayabiliriz. Okumamızı sürdürdüğümüzde bugünkü Türkiye gündemini yoğun bir şekilde meşgul eden Suriye sorunu, Kürt meselesinin ilk tohumlarının nasıl ortaya çıktığının da şifrelerini görebilmek mümkündür (s. 37). Ayrıca en son olarak Hilafet makamının tarihimizde ilk ne zaman ve hangi amaçla kullanıldığı açıklanarak bölüm sona erdiriliyor (s. 41, 42, 43). Devamında Osman Bey'in Bursa fethindeki rolü ve kişiliği üzerinde durulmuştur.

Beşinci bölümde 27 Temmuz 1302 notuyla Osmanlı Devleti'nin gerçek anlamda kuruluşunun hikâyesi inceleniyor. Yazarın, bu bölümde paylaştıkları bize daha önce yazmış olduğu *Kuruluş* kitabını hatırlatıyor. İncalcık kitabın başlarındaki kısımlarda Osmanlı Devleti'nin kuruluş hikâyesini yüzeysel işlerken bu sefer çağdaş kaynaklar dışında, Tevarih-i Al-i Osman, Âşıkpaşazâde, Efdaleddin ve İ. Hakkı Uzunçarşılı'dan örnekler alarak hacimli şekilde incelemelerde bulunuyor. Bu tutum müellifin okuyucunun gözünde inandırıcılığını arttırmaktadır.

Farklı bir konunun irdelendiği altıncı bölümde Osmanlı istatistik sistemi üzerine çıkarımlar mevcut. Sistemin timarda olduğu gibi aynı şekilde Roma-Bizans geleneğinden gelmesi bizleri şaşırtmıyor (s. 57). Kitabın bu kısmında anlatılanlarının içinde ufak bir yanlış belirtmek isterim. Yazar arşivimizde kalmış en eski defterler tanzimini 1432 tarihli Arnavid defteri şeklinde ifade etmiştir. Fakat son yıllarda yapılan çalışmalarla en eski defterin I. Mehmed devrine ait olduğu gün-yüzüne çıkarılmıştır.

Yedinci bölümde Osmanlı Devleti’ni imparatorluk vasfına getiren Kanun-i Osmani anlatılmakta. İlk olarak devlet kanunu fikrinin nerden geldiği çözümlenmektedir. Yazarın, Cengiz Han ve II. Mehmed’in yürürlüğe koyduğu kanunları açıklaması son derece yerindedir. Ona göre devletin kanun fikri Orta Asya’dan gelmiştir (s. 66). Ardından Kanun-i Osman, şeriat, örf, töre kavramlarının daha önceki bölümlerde rastladığımız anlatım tarzı olan soru-cevap biçiminde bize aksettirilmesi sıkıcı olabilecek konuyu eğlenceli hale getirmiştir. Akabinde çoğumuzun muhtemelen ilk defa duyacağı bir kelime olan “hermenötik” yorumun nasıl ve ne amaçla kullanıldığını I. Murad üzerinden verilen örneklerle kavrayabiliriz (s. 76, 77). En son paragraflarda Osmanlı Devleti’nin 16. yüzyılda Avrupa siyasetine, sosyal hayatına olan etkisini görerek bölümü noktalamış oluyoruz.

Kitabımızın sekizinci bölümüne adım attığımızda karşımızda Kâtip Çelebi’yi görmekteyiz. Daha bölümün başında: *“Tarihimizde ilk defa Batı’nın üstünlüğünü kabul eden, devletin bekası için Batı’ya yönelmenin, ilim bakımından, teknik bakımından kaçınılmaz bir zaruret olduğunu ilan eden ve Batı ilmiyle ilk defa tercümeler yaptırarak temasa geçen bir adam olmasıdır.”* cümlesiyle müellifimiz, Çelebi’nin neden dikkate değer bir şahsiyet sahibi olduğunu belirtmek istemiştir. İncelik, başka eserlerde olduğu gibi sadece Kâtip Çelebi’nin hayatını anlatıp geçebilirdi. Ancak kendisi bu anlatım tarzını reddederek Kâtip Çelebi’nin yaşantısını Devlet-i Aliyye’nin siyasi, ekonomik, toplumsal sorunlarıyla beraber yorumlamaktadır. Örnek vermek gerekirse Girit Seferi’ni okurken kendimizi bir anda Cihannümâ’nın içinde bulabiliriz (s. 89). Okuduklarımızdan öğrendiğimiz en çarpıcı bilgilerden birisi de Osmanlı Devleti’nin batının teknolojik üstünlüğünü okullarda öğretildiği gibi 18. yüzyılda değil aksine I. Murad devrinde kabul etmesidir. Yazar tarafından savunulan bu yorum ilk başta kafamızı karıştırsa da daha sonra askeri gelişmelerle alakalı verilen bilgilerle görüşlerini delillendirmektedir.

Birbiri ardına gelen dokuzuncu ve onuncu bölümlerde Prof. Dr. Halil İncelik’in 1985 yılında İstanbul’da Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu konuşmasında dile getirdiği düşüncelere şahit oluyoruz. İki bölümde de temel konu arşivciliktir. Halil Bey, arşiv sisteminin nasıl kullanılacağını, gerekliliğini, arşivin neden bu kadar önemli olduğunu, uluslararası alanda kullanımı, geçmişimizi anlayıp hem günümüz hem geleceğimiz hakkında sağlıklı çıkarımlar yapmamıza olan etkisini satır aralarında bulabilmek mümkün.

Eserin hemen sonraki kısmına geçerken vakıf müessesesiyle tanışma fırsatına erişiyoruz. İlk başta İslamiyet'ten başlayarak vakıflar hakkında genel bir çerçeveden bilgi verilirken daha sonra Osmanlılarda mevcut olan vakıf kurumu, bu kurumların işleyişi, sosyal-kültürel hayata etkisi, vakıflarda görülen suistimaller okuyucuyu sıkmadan özet mahiyetinde aktarılmaktadır. *“Liebesney’e göre, Batı dünyasında Oratçağ’da ilk kez Fransisken tarikatı, gayri şahsi yatırımları bir arada toplama usulünü benimsemiş; sonraları İngiltere’de bu usul, Fransiskenleri takliden, ticari girişim alanına uygulanmış, şahısların hisse yatırarak gayri şahsi bir ticaret kumpanyası, bir korporasyon kurmalarına örnek olmuş. Ekonomide korporasyon sistemi, Avrupa’da kapitalist sistemin temel taşıdır. Dolayısıyla, İslami vakıf, Avrupa’da en önemli ekonomik gelişmenin temelini hazırlamış oluyor.”* Yazarın Amerikalı bir araştırmacıya dayanarak paylaştığı bu tez Türkiye merkezli tarih yazımı açısından olumlu karşılanabilecek bir iddia olsa da Avrupa merkezli tarih yazımında pek de kabul görmeyecek cinsten.

On ikinci bölümde Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun 700. yıldönümünde Halil İnalçık’ın yaptığı konuşmaya şahit olmaktayız. İnalçık Osmanlı’yı nasıl anlamamız gerektiğini yalın bir şekilde belirtiyor. Fakat aradan geçen 18 yıla rağmen siyasi partiler dâhil toplum olarak bu düşünceleri ne kadar benimsediğimiz büyük bir soru işareti.

Kitabın en son bölümünde Osmanlı yemek kültürü üzerinde durulmaktadır. İstanbul’un erzağının nereden geldiği detaylıca anlatılıyor. (s. 126, 127). Yazarın burada vurguladığı esas unsur saray halkı ile normal kesim insanların yemek kültürü arasındaki farkın belirginliğidir ve bunu da ıstakoz örneğiyle kafamızda soru işareti bırakmadan güzelce açıklamış oluyor (s. 130).

Sonuç olarak Prof. Dr. Halil İnalçık’ın müellifi olduğu eser Osmanlı Devleti’nin 600 yıllık tarihini sadece siyasi açıdan ele almamış; arşiv belgeleri, kanunnameler, yemek kültürü, vakıf müesseseleri gibi farklı alanlarla ilişki kurarak anlatmaya çalışmıştır. Eserde genel olarak yalın akıcı bir üslup kullanılmıştır. Arada bilmediğimiz bazı yabancı terimler karşımıza çıkabilir. Ancak hepsinin örneklerle tanımlı yapılmıştır. Kitap içeriği ile sadece tarih severlerin ya da tarih alanında araştırma yapanların değil, başta sosyal bilimlere ilgisi bulunanlar olmak üzere, genel kültür anlamında kendisini geliştirmek ve Osmanlı tarihine bir yerden başlamak isteyenler için de önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.